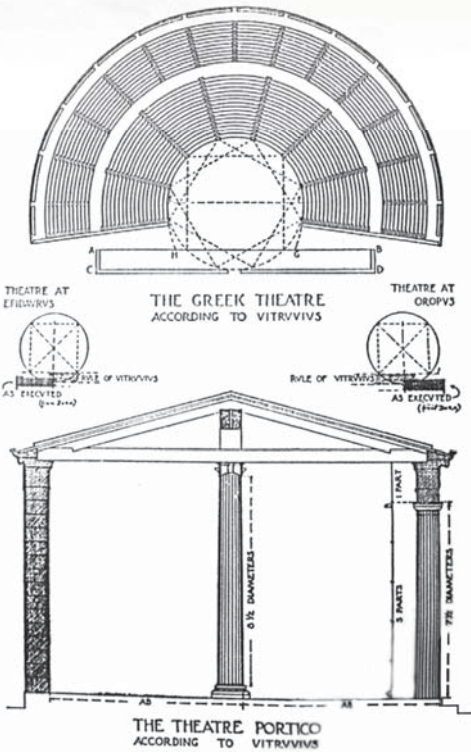

Antik Çağda Tiyatro

Vitruvius'a
göre Yunan
Tiyatrosu

1. Yunan Tiyatrosu

Mimari

Yunan tiyatrosunda, orkestra dairesinin içine köşeleri daire çevresi üzerinde bulunan ve bu köşeler arasındaki yayların eşit uzunlukta olduğu üç kare çizilir. Skene'nin en yakınında olan ve dairenin kavisini kesen kare kenarı bu çizgi ile proscaenion'un A, B sınırlarını belirler. Bu çizgiye paralel olarak çizilen ve dairenin dış çevresine teğet olarak geçen (CD) doğrusu skene'nin ön sınırındır.

Orkestra dairesinin merkezinden geçen ve AB doğrusuna paralel bir doğrunun daireyi kestiği E ve F noktalarından sıra ile birisi merkez diğeri yay başlangıç noktası alınarak proscaeniumun ön doğrultusuna yaylar çizilir. Bu yayların AB doğrusunu kestiği H ve G noktaları bulunur. Bu üç merkezli plan sonucunda Yunan tiyatrosunda daha geniş bir orkestra ve geriye çekilmiş bir skene'nin yanı sıra, derinliği daha az olan sahne vardır. Seyircileri oturma yerlerine götürecek merdivenlerin başlangıç noktaları, daire çevresi üzerindeki cavea tarafındaki sekiz adet kare köşeleridir. Düzomanın üst tarafında aşağıdan gelen bu merdivenler yukarıya doğru aynen devam ederken, bunların tam ortasına gelecek şekilde ilave merdivenler yerleştirilir.

Yunan Tiyatrosu Hakkında Genel Bilgiler

Yunan tiyatrosunun başlangıcı, Dionysos ayinlerine uzanır. MÖ 7. yüzyılda Dionysos şerefine yapılan gösteriler giderek hem edebi, hem de dini bir tür olarak gelişti. Bir korobaşı tarafından yönetilen,

satir kılığına girmiş koro elamanları raks eder ve ilahiler söylerlerdi. İlk tiyatrolar son derece basitti. Düzeltilmiş toprak bir alan, tahtadan yapılmış seyirci basamakları ve gene tahtadan bir sahne. Taştan yapılan tiyatrolar ilk defa MÖ 4. yüzyıldan itibaren görülmeye başladı. Dram sanatı Atina'da MÖ 5. yüzyılda tiran Peisistratos'un 534'de düzenlediği ilk dram yarışmasından sonra gelişti. Şefleri Silenos tarafından yönetilen ve mitolojiyle kaba güldürü danslarının birbirine karıştığı trajediler, komediler ve dramlar temsil edilirdi. Dionysos ayinlerinden doğan trajedi, MÖ 6. yüzyılda kendisi

Epidauros Tiyatrosu,
Yunanistan

de ilk tiyatro oyuncularından olan Atina'lı Thespis tarafından yaratıldı. Trajedinin en önemli temsilcileri Aiskhylos, Sophokles ve Euripides'dir. Eserleri mitolojik öğeleri içerse de, her vatandaşın vicdanında duyduğu, aklından geçirdiği sorunları dile getirmekten de geri kalmaz.

Bir Yunan trajedisi, bir prologdan (parados, yani sahneye girdiği sırada koronun söylediği şarkı), koronun danslı şarkılarıyla birbirinden ayrılan bölümlerden ve koronun çıkışından (eksodos) oluşur.

Komediye (Dionysos onuruna düzenlenen gösteri yürüyüşü ve ayin şarkısı komos kelimesinden gelir) yer yer konuşmalı ve lirik ifadeleri içerir, ama içinde mutlaka bir kavga sahnesi (agon) vardır. Bu sahneyi de yazarın koroya söylediği uzun bir nutuk (parabasis) izler. Aristophanes'le Atina'nın siyasal ve töresel taşlamalarına dönüşen komedi, MÖ 3. yüzyıl başlarında Menandros'la da entrika komedisine dönüştü.

Tiyatroda bütün rolleri erkek oyuncular oynardı. Aynı oyunda birçok rolü oynayabilen oyuncular, canlandırdıkları kişileri belirleyen kostümler giyerlerdi. Aynı zamanda maske de takar ve tabanı yüksek ayakkabılar (kothornos) kullanırlardı. Ücretli ve profesyonel oyuncuların önemi ve sayısı giderek arttı (sayıları Sophokles zamanında üçe çıkarılmıştır).

Yunan tiyatrosu daima denize veya dağlara bakar. Bu manzara dekorun doğal bir parçasını oluşturur.

2. Roma Tiyatrosu

Mimari

Yapılacak tiyatronun yeri, hava şartlarına uygun, alanı güneye bakmayacak şekilde ve akustik şartlara elverişli, bir yer olarak özenle seçildikten sonra, aşağıdaki şekilde tiyatronun mimari planı hazırlanır. Yapılacak tiyatronun önce orkestra bölümünün M merkezi seçilerek orkestranın sınırlarını belirleyecek $MD=r$ yarıçaplı daire çizilir. Bu dairenin içine birbirlerinden eşit uzaklıkta olan ve yıldız bilimcilerin, yıldızların müziksel uyumundan hesaplar yaptıkları burçlar kuşağının on iki burcunu gösteren şekilde olduğu gibi, köşeleri dairenin üzerinde olan ve bu daire üzerinde on iki eşit yay parçası oluşturacak şekilde dört adet eşkenar üçgen çizilir. Bu üçgenlerden herhangi birinin bir AB kenarı sahne binasının (skene) ön duvarı olarak kabul edilir. Seçilen bu kenar, dairenin merkezinden geçen ve sahne platformunu orkestradan ayıran CD doğrusuna paraleldir. Dairenin merkezinden geçen bu CD doğrusunun daireyi kestiği iki nokta ile üçgenlerin kavea tarafında kalan

beş köşe noktası (E, F, G, H ve İ) seyircileri oturma yerlerine götürecek merdivenlerin başlangıç noktaları olarak alınır. Dairenin en alttaki noktası (K) kraliyet giriş kapısının açılacağı yerdir. L ve N noktaları konuk bölümlerinin kapı konumlarını verirken, en dıştaki A ve B noktaları ise, kanatlardaki geçitleri gösterir.

Sahne bölümünün (proskenion) uzunluğu, başlangıçta seçilen daire çapı CD'nin iki katıdır. Sahne platformunun yerden yüksekliği, orkestra çapı CD'nin on iki de biri kadardır.

Bu konseptten dairenin yarıçapı-r ile orantılı olarak aşağıdaki bağıntılar çıkar:

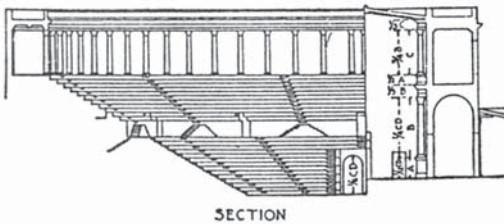
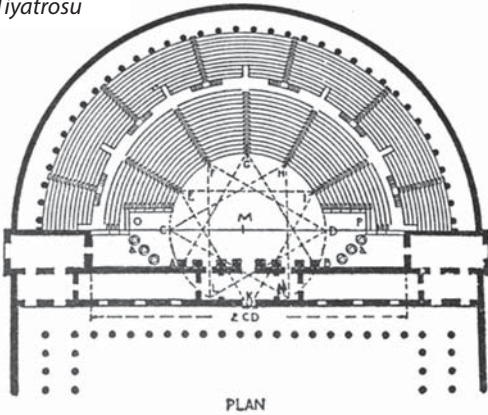
1. Sahnenin (proskenion) eni $\frac{1}{2}r$ 'dir.
2. Sahnenin uzunluğu $4r$ 'dir
3. Sahnenin orta noktası M'nin, tam karşısındaki daire üzerindeki orkestra noktası H ya uzaklığı r 'dir.
4. Sahnenin eni ile boyu arasındaki oran $1/8$ 'dir.

İzleyicilerin oturma yerlerinin basamaklarının yüksekliği, bir ayak ve bir avuçtan az, bir ayak ve altıparmakdan fazla olmamalıdır. Derinlikleri de, iki buçuk ayaktan fazla, iki ayaktan az olmayacak şekilde seçilmelidir.

Akustik

Öncelikle tiyatronun inşa edileceği arazinin akustik değeri yüksek olmalıdır. Daha sonra tiyatronun inşası sırasında da akustik için yapılması gereken önemli teknikler vardır: En üstteki oturma dizilerinin üzerine yapılacak revakların çatısı, sesin çatıya ve en üstteki oturma yerlerine kadar aynı güçte ve bozulmadan yansıtılması için, skenenin tepesi ile aynı hizada olmalıdır. Ayrıca öyle bir düzenleme yapılmalıdır ki, en alt oturma yerinden en yüksek oturma yerine çizilecek bir çizgi, oturma yerlerinin tümünün üst kenarlarına aynı açı altında değsin. Bu şekilde ses hiçbir engelle karşılaşmadan her izleyiciye ulaşacaktır. Bu plana en iyi örnek Aspendos Tiyatrosudur.

Vitruvius'a
göre Roma
Tiyatrosu

Seyirci

Roma devrinde tiyatroya girmek kadın erkek herkese serbestti. Sponsorlar, generaller, harplerde ölenlerin yetimleri, elçiler, rahipler ve kültür memurlarına girişte her zaman öncelik tanınırdı.

Tiyatro ile ilgili konularda başkanlık Dionysos mabedinin başrahbine aitti. Yunanistan'da tiyatro giriş ücreti agoneelerde (müسابakalar) iki obol'dü. Şeref misafirlerinin giriş ücreti şehir kasasından karşılanırdı. Diğer seyirciler tiyatro gişesinden giriş için kurşun, kemik ve fildişinden marka satın alırlardı. Seyirciler arasında huzuru tesis etmek için özel memurlar görevlendirilirdi. Müsabakalara katılan sanatçılara verilen ödül ve yolluklar sponsor veya şehir kasasından karşılanırdı. Helenistik çağda tiyatro festivalleri Tanrıların şerefine düzenlenirken, Roma devrinde bu tip olaylar yalnız halkın eğlenmesi içindi.

Sanatçılar

Sanatçılar her konuda mükemmel olmak zorundaydılar. Hıtabet, şarkı söyleme, rol yapma ve dans konularından yalnız bir veya birkaçını kusursuz icra etmek yeterli değildi. Sanatçı denilince akla bunların hepsinden anlayan kişi geliyordu. Helenistik dram tiyatrolarında koro en önemli unsurdur. Sanatçılar tanınmış simalardan oluşmuyordu. Daha sonra oyuncu ve oyun yazarı Thespis, koronun yanına bir de sanatçı ilave etti. Aiskhylos, koronun yanına ikinci sanatçıyı ve logoyu yani, sa-

natçının konuşmasını da kattı. Böylece tiyatro eserlerinin ana konusu söz sanatı oldu. Sophokles, son adımı atarak 3. sanatçıyı ilave etti. Komedi tiyatrolarındaki gelişmede buna benzer bir seyir takip etti. İlk defa Roma tiyatrolarında çok sayıda sanatçı sahneye çıktı ve en zor roller başroldeki sanatçıya verildi. İlk defa Dionysos şölenlerinde ortaya çıkan maske, kostüm aksesuarına dahil edildi. Maskelere rolün konusuna göre renk ve şekil veriliyordu. Çeşitli konu ve karakterler için duruma göre 28 çeşit maske kullanılıyor ve sanatçılar maskeli olarak çeşitli tanrıların rollerini de rahatça kabul edebiliyorlardı.

Örnekler

Yunan Tiyatrosuna en güzel örnek Yunanistan'daki Epidauros Tiyatrosu, Roma Tiyatrosuna en iyi örnek ise Antalya'daki Aspendos Tiyatrosudur.

Antik tiyatroya dair bir kaç sözcük:

Orkestra: Önceleri tiyatro oyununun oynandığı saha, Helenistik çağdan itibaren koroya ayrılan alan.

Cavea (Theatron): Seyircilerin oturdukları basamaklar.

Skene: Sahne binası. Önceleri yoktu. M.Ö. 5. yy. dan itibaren burası akustik amaçla yapılmıştır.

Proscenion: Sahne binası önündeki sahne. Helenistik çağdan itibaren oyunlar bu bölümde oynanmağa başladı.

Parados: Seyircilerin dışarıya giriş ve çıkış koridorları.

Diozoma: Caveanın ortasındaki caveayı boydan boya kat eden geniş yürüme yeri.

Faydalanılan Eserler

- Vitruvius-Mimarlık üzerine on kitap, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları
- Memo Larousse-3. Cilt Milliyet Yayınları
- Ekrem Akurgal - Anadolu Uygarlıkları, Net Yayınları